

Πρόλογος

Παρόλο που οι ρίζες της χάνονται βαθιά μέσα στην αρχαιότητα, η επιστημονική μυθοπλασία, η λογοτεχνία που εμπνέεται από τις εξελίξεις, τα όρια και τα άβυσσους των φυσικών επιστημών, είναι λογοτεχνικό γένος (genre) που ανήκει στον εικοστό αιώνα. Αν θέλουμε ωστόσο να αναζητήσουμε τους προγόνους της, θα φτάσουμε μέχρι τα πρώτα χριστιανικά χρόνια και τον Λουκιανό από τα Σαμόσατα (~125-180 μ.Χ.). Ο *Ικαρομένιππος* και οι *Αληθείς ιστορίες* του, είναι τα παλιότερα σωζόμενα αφηγήματα όπου περιγράφεται ταξίδι στη Σελήνη – που εμφανίζεται μάλιστα ως κατοικημένη από εξωγήινους, οι οποίοι βρίσκονται σε πόλεμο με τους κατοίκους του Ήλιου. Ωστόσο, το έργο του Λουκιανού, γραμμένο με σατιρική διάθεση δεν φαίνεται να βρήκε μιμητές στην αρχαιότητα και το μεσαίωνα, ούτε να δημιουργήσει κάποια παράδοση.

Οι επόμενες συναντήσεις της επιστήμης με τη λογοτεχνία θα πρέπει να περιμένουν μέχρι τη μεγάλη επιστημονική επανάσταση του δέκατου έκτου αιώνα, τότε που η Γη εξοβελίστηκε από το κέντρο του Σύμπαντος και υποβιβάστηκε στη βαθμίδα «ενός από τους πλανήτες που περιφέρονται γύρω από τον Ήλιο», ο οποίος με τη σειρά του υποβαθμίστηκε σε

«έναν από τους πολλούς ήλιους του σύμπαντος». Το δρόμο άνοιξε τότε ένας από τους πρωτοπόρους αυτής της επανάστασης, ο Johannes Kepler (1571-1630). Παράλληλα με τις μαθηματικές του θεωρίες και τους νόμους της κίνησης των πλανητών, ο Κέπλερ συνέγραψε μια νουβέλα, το *Somnium*, που εκδόθηκε μετά το θάνατό του, στην οποία περιγράφει το ταξίδι του ήρωά του στη Σελήνη. Ο Ντουρακότους, γιος της μάγισσας Φιλοξίλδης και μαθητής του Τύχο Μπράχε (του ίδιου Τύχο Μπράχε που ήταν και ο μέντορας του Κέπλερ), βρίσκει τον τρόπο να επισκεφθεί τον πλανήτη Λεβάνια (τη Σελήνη) και να περιγράψει τη Γη όπως φαίνεται από εκεί. Σύμφωνα με τον Ισαάκ Ασίμωφ, το *Somnium* είναι το πρώτο αυθεντικό έργο επιστημονικής μυθοπλασίας. Απ' ότι φαίνεται, στόχος του Κέπλερ ήταν να χρησιμοποιήσει αυτό το αφήγημα για να εκλαϊκεύσει τις νέες ηλιοκεντρικές θεωρίες χωρίς να προκαλέσει την οργή της υπερσυντηρητικής, τότε, επιστημονικής κοινότητας και της παντοδύναμης Εκκλησίας.

Αντίθετα με τον Κέπλερ, ο Hercule Savinien Cyrano de Bergerac (1619-1655), επεδίωξε συνειδητά να προκαλέσει την καθεστηκυία τάξη και τη συντήρηση. Με μια ιδιότυπη πολεμική διάθεση, έσπευσε να υιοθετήσει τις νέες επιστημονικές θεωρίες, χωρίς να τις κατανοεί πλήρως. Το αποτέλεσμα είναι μια σειρά από απολαυστικές «γκάφες», όπως η αποδοχή της ημερήσιας περιστροφής της Γης γύρω από τον άξονά της, χωρίς τον συνυπολογισμό της αδράνειας. Έτσι στην *Κωμική ιστορία των κρατών και αυτοκρατοριών του Ήλιου*, μπορεί κανείς να απογειωθεί από την Τουλούζη της Γαλλίας, να παραμείνει επί έξι ώρες μετέωρος πάνω από

τη Γη, η οποία στο μεταξύ περιστρέφεται, και στη συνέχεια, όταν ο Καναδάς θα έχει φτάσει κάτω από τα πόδια του, να προσγειωθεί και πάλι. Μάλιστα, ως πτητικό μηχανισμό ο Cyrano χρησιμοποιεί την... πρωινή δροσιά που μετά την ανατολή μοιάζει να «έλκεται» από τον Ήλιο.

Τη σκυτάλη από τον Cyrano θα παραλάβει η Margaret Cavendish (1661-1717) που θα εκμεταλλευτεί τη θεωρία των δινών του Καρτεσιού για να μεταφέρει την ηρωίδα της σ' έναν άλλο, νέο και λαμπερό κόσμο (*The Description of A New World Called The Blazing World*), όπου θα συναντήσει τους επιστήμονες και θα συζητήσει μαζί τους, ανάμεσα στα άλλα, σχετικά με τη θερμότητα του Ήλιου, την αλατότητα της θάλασσας, τα τηλεσκόπια, τη φύση των ευθειών που έχουν μήκος αλλά όχι πλάτος και τους νέους, φανταστικούς αριθμούς. Ας αναφέρουμε ακόμα τον Βολταίρο (1694-1778) που στις φιλοσοφικές του ιστορίες, ιδιαίτερα τον *Μικρομέγα* και την *Ιστορία του Δόκτορος Ακακιά*, ασπάζεται τις επιστημονικές εξελίξεις, ασκώντας ταυτόχρονα δριμύτατη κριτική στους επιστήμονες της εποχής του.

Η βιομηχανική επανάσταση σημάδεψε τον δέκατο ένατο αιώνα και ο αδιαμφισβήτητος πρωταγωνιστής της επιστημονικής μυθοπλασίας του είναι δίχως αμφιβολία ο Ιούλιος Βερν. Ταξίδια στο διάστημα, πτητικές μηχανές βαρύτερες από τον αέρα, υποβρύχια οχήματα έχουν στις αφηγήσεις του την τιμητική τους. Ιδιαίτερη εντύπωση μάλιστα προκαλεί η ευστοχία των ιδεών του – χαρακτηριστικά, έχει ειπωθεί πως το μόνο που δεν προέβλεψε ο Βερν σχετικά με την κατάκτηση της Σελήνης, ήταν ότι το γεγονός θα αναμεταδιδόταν απ' ευθείας στη Γη.

Ωστόσο, σε όλα αυτά τα αφηγήματα, όπως και στον κύριο κορμό της Science Fiction του εικοστού αιώνα, κυριαρχεί η φυσική, ενώ τα μαθηματικά παίζουν δευτερεύοντα, επικουρικό ρόλο. Παρόλα αυτά, στη ροή του εικοστού αιώνα, διάφορα μαθηματικά αφηγήματα βρίσκουν το δρόμο τους προς τα λογοτεχνικά περιοδικά. Τα αντιπροσωπευτικότερα από αυτά τα αφηγήματα επέλεξε και μας παρουσιάζει στον ανά χειράς τόμο ο Χριστόδουλος Λιθαρής.

Η πρώτη αμιγώς μαθηματική νουβέλα δημοσιεύτηκε στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα – συγκεκριμένα το 1884. Πρόκειται για την *Επιπεδοχώρα (Flatland: A Romance of Many Dimensions)*¹ του Edwin Abbott Abbott. Εμπνευσμένος από τις νεόκοπες θεωρίες περί τέταρτης διάστασης, ο Abbott τοποθετεί την αφήγησή του σ' ένα χώρο δύο διαστάσεων, όπου η έννοια του βάθους είναι όχι μόνο ανύπαρκτη αλλά και ακατανόητη. Ο ήρωάς του, A Square, που είναι – όπως το λέει και το όνομά του– «ένα τετράγωνο», ζει σε μια χώρα που, παρά την έλλειψη μιας τρίτης διάστασης, έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη δυσκοίλια, πουριτανική βικτωριανή Αγγλία, όπου ζει και δρα ο συγγραφέας. Όλα είναι ήρεμα και ομαλά μέχρι που ο A Square δέχεται την επίσκεψη ενός τρισδιάστατου όντος, το οποίο θα τον οδηγήσει σε ταξίδια και περιπλανήσεις, πρώτα σ' έναν ευθύγραμμο, μονοδιάστατο χώρο και στη συνέχεια στον «φυσικό» χώρο των τριών διαστάσεων. Βλέποντας τις δυσκολίες που συναντά ο A Square να κατανοήσει την τρίτη διάσταση, ο αναγνώστης τις αντιπαραβάλλει με τις δικές του δυσκολίες να

---

1. Ελληνική μετάφραση: Φωτεινή Μοράκη, εκδόσεις Αιώρα.

αποδεχθεί αυτή την «εξωπραγματική» τέταρτη διάσταση, τη θεωρητική ύπαρξη της οποίας εγγυώνται οι μαθηματικοί, χωρίς ωστόσο να είναι σε θέση να προσφέρουν απτές προσλαμβάνουσες παραστάσεις.

Ο Rudy Rucker, Αμερικανός μαθηματικός και συγγραφέας, είναι ένας από τους φανατικότερους θαυμαστές του Abbot. Το 2002 δημοσίευσε το μυθιστόρημα *Spaceland*, εμπνευσμένο από τις ιδέες της *Flatland*, προσαρμοσμένες στην εποχή μας. Στον παρόντα τόμο, ο Rucker εκπροσωπείται από το διήγημα «Μήνυμα που βρέθηκε σε ένα αντίτυπο της *Επιπεδοχώρας*», δημοσιευμένο το 1983, όπου επιχειρεί ένα «γεωγραφικό» εντοπισμό του διδιάστατου κόσμου που γέννησε η γόνιμη φαντασία του Abbot. Ο δρόμος είχε ανοίξει: η τέταρτη διάσταση και οι μυθοπλαστικές της συνέπειες κυριάρχησαν στη μαθηματική λογοτεχνία του εικοστού αιώνα. Σε συνδυασμό με τα τοπολογικά «τέρατα», όπως η λωρίδα του Μόμπιους, καταλαμβάνει δίκαια ένα σημαντικό μέρος της παρούσας ανθολογίας: «Ένα μετρό που λεγόταν Μόμπιους» του A.J. Deutsch, «Ο άπλευρος καθηγητής» του Martin Gardner, «Κι έχτισε ένα στρεβλό σπίτι» του Robert A. Heinlein, είναι τρία ακόμη διηγήματα όπου ο αναγνώστης θ' ανακαλύψει την παιγνιώδη διάθεση των συγγραφέων, όταν διαχειρίζονται μαθηματικά αντικείμενα που διαθέτουν επιστημονική τεκμηρίωση, όχι όμως και ενορατική αναπαράσταση.

Ωστόσο, η γεωμετρία ανώτερων διαστάσεων δεν αποτελεί την αποκλειστική πηγή θεματολογίας των μαθηματικών μυθοπλαστών του εικοστού αιώνα. Τα προβλήματα αυτοαναφορικότητας και το θεώρημα της μη πληρότητας

του Γκέντελ αποτελούν επίσης μια γόνιμη πηγή έμπνευσης. Η «Συγκλίνουσα σειρά» του Larry Niven και «Η κατάρα του Γκέντελ» του George Zebrowski αντιπροσωπεύουν αυτή την τάση. Μάλιστα στη «Συγκλίνουσα σειρά», η αυτοαναφορικότητα, που είθισται να θεωρείται ο σατανάς του μαθηματικού, αποτελεί, μ' ένα ιδιοφυές αν και απλό εύρημα, συγχρόνως την πηγή του κακού και το μέσο εξορκισμού του. Το θεώρημα του Γκέντελ αποτελεί κατά πολλές φιλοσοφικές ερμηνείες την οριοθέτηση των δυνατοτήτων της μηχανής και την ανάδειξη της ανωτερότητας του ανθρώπου απέναντι σε αυτήν. «Η κατάρα του Γκέντελ» αντλεί και από αυτή τη θεματολογία. Δύο ακόμα ιστορίες, το «Μέσα στον κομήτη» του Arthur C. Clarke και ο «Φωτοβόλος» του Greg Egan προσεγγίζουν από διαφορετική σκοπιά αυτή την αντίθεση ανθρώπου και μηχανής.

Ο «Φωτοβόλος» μαζί με τον «Κυβόκοσμο» του Henry H. Gross εμπλέκουν και την, προσφιλή στους συγγραφείς της Science Fiction, ιδέα της «μεγάλης συνωμοσίας» που εξυφάνεται αλλά και αντιμετωπίζεται με βάση τα μαθηματικά. Μια πανίσχυρη οικουμενική δύναμη φαίνεται να καταδυναστεύει και τον «Άνθρωπο-π» του Alfred Bester, που είναι καταδικασμένος να αναγνωρίζει τα μοτίβα ακόμα και σε συμπαντική κλίμακα. Διακατέχεται από το πάθος της απόλυτης συμμετρίας και μοναδική ελπίδα του να λυτρωθεί από αυτό είναι τα ψηφία του π που μοιάζουν να μην ακολουθούν κανένα ειρμό...

Μια ανθολογία σαν κι αυτήν δεν θα ήταν πλήρης αν άφηνε απ' έξω την κατηγορία «μετά την καταστροφή», που έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής μετά τη ρίψη της ατομικής βόμβας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι και την έναρξη της κούρσας των πυρηνικών εξοπλισμών. «Το βάσανο του χρόνου» του Gregory Benford εκπροσωπεί επάξια αυτό το χαρακτηριστικό υποείδος.

Στα τέλη του εικοστού αιώνα η φυσική παρέδωσε τα κλειδιά της επιστημονικής μυθοπλασίας στα μαθηματικά. Ή μάλλον, συγγραφείς σαν τον Denis Guedj, τον Carlo Frabetti, τον Guillermo Martínez –μεταξύ άλλων– άρπαξαν αυτά τα κλειδιά. Η ανθολογία του Χριστόδουλου Λιθαρή μας ξεναγεί στο έργο μερικών από τους σημαντικότερους προδρόμους αυτής της μεταστροφής, χαρίζοντάς μας μερικά από τα ωραιότερα κοσμήματα της διηγηματογραφίας του εικοστού αιώνα.

ΤΕΥΚΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ